

Anfallet på nya Elfsborg i juli 1719

År 1719 var ett svårt år i Sverige. Karl XII hade stupat i november 1718. Danskarna planerade att anfälla Sverige och i första hand ta Bohuslän och besätta Göteborg. Ett stort hinder för danskarna var Carlstens fästning på Marstrand. Genom en skicklig kombination av militär aktivitet och psykologisk krigföring lyckades den danske amiralen Peder Tordenskjold förmå kommandanten, överste Henrik Danckwardt, till kapitulation den 15 juli 1719. På fästningen tjänstgjorde delar av Älvsborgs regemente; Redvägs kompani under befäl av Ulrich von Schwartzenhoff tillsammans med löjtnanterna Carl Munck och Bengt Nyberg samt fänrik Johan Ekman.

Redan fyra dagar efter kapitulationen påbörjade Tordenskjolds flotta förflyttningen mot Göteborg. Från den 20 juli passerades Kalvsund, öster om Öckerö, av sju linjeskepp om 45-50 st. 15 cm kanoner, en fregatt om ca 30 st. 12 cm kanoner och fyra flytande batterier om 46 st. 12-15 cm kanoner. Dessa batterier hade i regel även mörsare. Även två batterier på flottor, ett om 14 st. 10 cm kanoner, ett om 10 st. 30-35 cm mörsare, en bombardérgaljot sannolikt om fyra st. 30 cm mörsare, tre galärer om 3-6 st. 10-12 cm kanoner och fyra mindre gallejor passerade. Totalt rörde det sig om 23 stridsfartyg med ca 600 kanoner, ett 20-tal större mörsare och ett 40-tal handmørsare. Härtill kom 60-80 underhållsfartyg med kulor, krut och mat. Det var alltså en flotta om närmast 100 fartyg med över 6.000 man ombord. Vad man saknade var landstigningstrupper.

Läget 20 juli

I Göteborg och på de närmaste befästningarna fanns delar av Älvsborgs regemente och delar av ett Sachsiskt regemente, varför garnisonen med borgerskapets egna styrkor tillsammans torde ha uppgått till över 5.000 man. Stadens vallar var i bra skick.

På Nya Elfsborg fanns två kompanier ur Älvsborgs regemente; Norra och Södra Kinds, samt ett sachsiskt kompani. På Fästet fanns med artilleripersonalen totalt ca 360 man. Kommandant var överstelöjtnanten vid Älvsborgs regemente Johan Abraham Lillie. På Billingen (vid

Nya Varvet) och Rya Nabbe fanns batterier. Mellan dessa var skeppsvrak sänkta. Batterier fanns också vid Tångudden (Carolibatteriet) och på Käringberget. På Hisingen vid Vijk och Torslanda låg regementsstaben och en bataljon ur Skaraborgs regemente. Söder och norr om Göteborg fanns posteringar ur Smålands ryttnare. Västgöta tremänningsregemente fanns också i området.

De svenska kanoner – ett 80-tal varav ett 20-tal 17 cm och ca 20 st. 12-15 cm – som hade möjlighet att verka mot danska flottans skepp fanns på Nya Elfsborg. På de andra batterierna, Käringberget, Carolibatteriet och på Billingen och Rya Nabbe fanns på vardera stället ett tiotal grova kanoner (15-17 cm), men det var Käringberget och Carolibatteriet som vid något tillfälle sköt något skott. Man kunde knappast skjuta på längre avstånd än en kilometer och så nära kom aldrig danskarna dessa platser. Om man nu räknar bort de skepp som inte sattes in (5 linjeskepp) och endast räknar med ena sidans kanoner (en breddsida), så pekade i runda tal 240 kanonmynningar och ett 40-tal mörsare mot Nya Elfsborgs 80-tal eldrör, varav flera naturligtvis inte samtidigt kunde riktas mot fienden.

Läget 21 juli

Belägringsfartygen tog sig fram till Aspholmarna och Knippelholmarna. Så fort de kom inom skotthåll öppnade fästningen eld. De danska fartygen öppnade eld ca kl. 2230. Beskjutningen pågick hela natten och fortsatte med få avbrott till den 24 på morgonen, då över 7.000 skott och granater hade avlossats.

Läget 22 juli

Den 22 uppmanades fästningen två gånger att kapitulera. De insmickrande kapitulationsanbudet avvisades.

Läget 23 juli

Fästningen var ganska illa tilltygad. Ett krutförråd hade exploderat, bastionerna mot fiendesidan var svårt raserade liksom tornets tredje våning. Kommendantshuset och övriga byggnader hade i stort sett

brunnit ned. Många soldater var dödade och många kanoner var sönderskjutna. Besättningen slet med att flytta kanoner till nya pjäsplatser och med att bygga stormhinder i uppkomna bräscher. Tillfälle till vila fanns inte. Fästningen var som danskarna skriver ganska tyst.

På kvällen den 23 kom ett kraftigt åskväder följt av regn. Chefen för Skaraborgs regemente, överste Stael von Holstein, hade i staben begärt att få låna ett par kanoner för att beskjuta fienden från Hisingen. Efter att ha garanterat att han personligen skulle ersätta pjäserna om dessa gick förlorade, fick han låna 4 fältpjäser (sannolikt 12 cm) och en 20 cm mörsare. Natten till den 24 juli drogs dessa till Arendal. Von Holstein slet personligen med pjäserna.

I gryningen den 24 juli öppnade skaraborgarna eld från Arendalslandet på mellan 300-500 meters avstånd i ryggen på de danska fartygen runt Aspholmarna och Österskären. Denna eld gjorde att danskarna snabbt drog sig undan. Tre svenska galärer sattes in för motanfall bl.a. galären Luren som Älvsborgarna 1718 hade hjälpt till att transportera i "Galärtransporten". Fartygen hindrades av motvind att effektivt kunna verka, men man landsteg på Lilla Aspholmen och där lade man beslag på fyra st. 30 cm mörsare med ammunition. På Nya Elfsborg uppgick förlusterna till 100 man varav ca 30 döda. Det innebär bortåt 30 % förluster. Danskarna uppgav att de hade haft 40 döda och 90 sårade. En tredjedel av förlusterna hade förorsakats av egna exploderande kanoner.

Kommendanten, älvsborgaren Johan Abraham Lillie, utnämndes till friherre. Stael von Holstein blev för sin avgörande insats också så småningom friherre.

Södra Kinds Kompani

Kapten Gunnar Bökman

Löjtnant Jonas Franke

Löjtnant Jakob Rysell

Fänrik Otto von Schwartzenhoff

Fänrik Hans Hjulberg

Norra Kinds Kompani

Kapten Nils Belfrage

Löjtnant Gustav Printz

Löjtnant Anders Lysell

Fänrik Lukas Weinberg

Stupade Södra Kinds kompani

785 Nils Fröman

792 Bengt Torsk

859 Sven Blomberg

864 Anders Löfblad

870 Gustav Broman

895 Per Högberg

Stupade Norra Kinds kompani

923 JohanLjungman

933 Anders Möllberg

949 Anders Frisk

955 Nils Rosenqvist

1016 Jan Läckman